

Das Auerwild und seine Jagd, Hege und Pflege. (A siketfajd és vadászata, gondozása és óvása.) — Neudamm, 1897. 8° pg. 1—162. (3 műlappal és 41 képpel, — mit 3 Kunstbeilagen und 41 Abbild.).
 Das Sumpf- und Wasserflugwild und seine Jagd. (A mocsári és vizi szárnyasvad és vadászata.) — Berlin, 1898. 8° pg. 1—115. (Képekkel, — mit Abbild.).
 Jagden auf Adler und Geier. — (Vadászat sasra és keselyűre.) — Wild und Hund. 1898. pg. 259—262, 275—278.

A madárvonulás az Olt völgyében. — (Der Vogelzug im Alutathal.) — Aquila. VI. (1899) pg. 57—65.

Köszeg, 1899. évi február hó 20-án.

Köszeg, 20. Febr. 1899.

Ortyometra pygmaea Naum.

CERVA A. FRIGYES-TÖL.

Habár Pestm. közeli pusztáinak (Szűnyog, Űrbő, Peszér, Apaj stb.) tócsái és mocsarai mai nap már nem azok az eldorádók, melyek még csak 15—20 évvel ezelőtt is voltak, azért a kutató gyűjtő ezen a vidéken még mindig talál néhány úgynevezett 'új fajta', a melylyel örömet foglalkozik.

Ilyen a törpe vizesibe (Ortyometra pygmaea Naum. = pusilla Pall.), mely az utóbbi években szerfelett lekötötte érdeklődésemet, s melyre legkiválóbb figyelmet is fordítottam. A törpe vizesibe ugyan nem oly ritka, mint a milyenek látszik és bár a fentnevezett területeken, de kiválóan az úgynevezett szittyói turjányban sokkal gyakoribb, mint legközelebbi rokona, az Ortyometra minuta Pall. = parva (Scop.), fészekének felfedezése mégis rendkívül nehéz, mivel különben is igen rejtett életmódot folytat. Csak annak a több éven át folytatott keresés közben szerzett gyakorlatnak és beható megfigyelésnek tudhatom be, hogy célhoz jutottam a fészkek felkeresésénél, a mit korábban csak ritkán tudtam elérni.

A szittyói turjány mélyebb kákás (Scirpus) és sáros helyei egyáltalában nem alkalmasak a törpe vizesibe fészkelésére. Csak a sekélyes helyek, különösen azok, a hol tavalyi ritkás nád, káka és sásállományok közé a legkülönbözőbb mocsári növények vegyülnek, mint: Euphorbia palustris és virgata, Galium elongatum, Juncus atratus, Mentha sp., Gratiola officinalis, Thalictrum flavum, Alisma Plantago, Aira caespitosa, Dactylus glomerata, Lythrum Salicaria képezik legkedvesebb tartózkodási helyét a költési idény alatt. A költési idény nálunk május 10-től június végéig tart.

Aquila. VI.

Ortyometra pygmaea Naum.

VON F. A. CERVA.

Wenn die Lachen und Moräste der nahe liegenden Puszten des Pester Comitatus (Szűnyog, Űrbő, Peszér, Apaj etc.) auch nicht mehr das Eldorado sind, welches sie noch vor 15—20 Jahren waren, so findet der forschende Sammler dort noch immer so manche gute Art, welche er mit Freuden begrüßen wird.

Besonders ist es das Zwergsumpfluhn (Ortyometra pygmaea Naum. = pusilla Pall.), welches mich in den letzten Jahren ausserordentlich fesselte, und, welcher Art ich eine besondere Aufmerksamkeit schenkte. Obwohl das Hühnchen nicht so selten ist, als es zu sein scheint, und in den oben genannten Gegenden, besonders aber in den sogenannten Szittyóer Turjány viel häufiger auftritt, als seine nächste Verwandte die Ortyometra minuta Pall., ist das Nest äusserst schwer zu finden, zumal die ganze Lebensweise des Tieres eine sehr versteckte ist. Nur einer mehrjährigen Übung im Suchen und eingehender Beobachtung will ich es zuschreiben, dass ich bei dem Auffinden der Nester zum Ziele gelangte, was mir in den früheren Jahren nur selten gelingen wollte.

Die simsens- (Scirpus) und schilfreichen tieferen Stellen des Szittyóer Turjány's sind als Brutplatz des Zwergsumpflühnchens durchaus nicht geeignet. Nur seichte Plätze, besonders solche, welche sich durch die Mannigfaltigkeit der verschiedenen Sumpfräser und Pflanzen, als: Euphorbia palustris und virgata, Galium elongatum, Juncus atratus, Mentha sp., Gratiola officinalis, Thalictrum flavum, Alisma Plantago, Aira caespitosa, Dactylus glomerata, Lythrum Salicaria, und durch ein Gemisch letztjähriger, aber schütterer Schilfräser auszeichnen, dienen zu ihrem liebsten Aufenthalte während der Brut. Die Brutzeit fällt bei uns in die Zeit vom 10. Mai bis Ende Juni.

11

Daczára annak, hogy már június elején is találhatók ujonnan kikelt csibéi, azért ugyanennek a hónapnak második felében is vegyesen lehet még találni részint egészen új üres fészkeket, részint olyanokat, melyekben 1-2 tojás van, továbbá teljes, vagy friss, vagy erősen megkötött fészkealjkat is.

Daczára annak, hogy hat hétig tartó időszak alatt, sőt tovább is lehet tojásokat lelni, mégis kétségen kívüli dolog az, hogy a vízicsibék — legalább ez a két kisebb faj — egy esztendőben többször is költenek. Ennek a rendetlen költésnek az oka egyáltalában nem a nyugtalanságban, hanem a madár korban rejlik; a fiatalok később költenek. A fészek meglelése, a mint már említettem, igen nehéz és fáradságos. Minden növényt, minden fűszálat gondosan meg kell vizsgálnunk, ha azt akarjuk, hogy kitérésünket siker koronázza. Csak a legritkább esetekben történik meg az, hogy a madár felrepül, mikor felzavarják, a legtöbbször, mondhatnám rendszeren, villámgyorsasággal, de igen zajtalanul leszáll a fészekről, lebukik a víz alá, egy távolabbi helyen ismét feljön, és az alacsony növények közé menekül.

A fészek letördelt fűszálokon és más, már említett növényeken nyugszik valamivel a víz fölött. Minthogy a törpe vízicsibe, mint már említettem, csak a sekély vizet szereti, — legalább az általam megfigyelt vidéken, — azért a fészek magassága a vízálláshoz igazodik s többnyire térdig, ritkán magasabban. A fészek igen egyszerű s annyiban különbözik az *Ortygometra minuta* Pall. fészektől, hogy nem medenceszerű, hanem inkább lapos. Utóbbiakból sok fészket találtam a velencei nádas erdőkben és mondhatom, hogy ezek inkább kosár alakúak és sokkal gondosabban vannak rakva, mint az *Ortygometra pygmaea*-éi. A kis vízicsibe összes fészkeit teljes épségükben tudtam hazavinni, a törpe vízicsibéi azonban, a leggondosabb bánásmód daczára is, mindig szétetek és a felismerhetetlenségig eltorzultak.

A fészekanyag vékony fűszálakból áll, melyek még zölden letördel, illetőleg esőrével letép.

Wenn man schon Anfangs Juni frisch ausgefallene Kühle in antrifft, so findet man auch noch in der zweiten Hälfte desselben Monats teils ganz frische leere Nester, teils solche mit 1-2 Eiern, als ferner solche mit vollzähligen frischen und auch stark bebrüteten Gelegen.

Trotzdem man während eines Zeitraumes von 6 Wochen und noch darüber Eier finden kann, liegt es ganz ausser Zweifel, dass die Sumpfhühner, wenigstens diese zwei kleineren Arten, mehr als eine Brut machen. Die Ursache dieser unregelmässigen Nistweise ist in einer Störung durchaus nicht zu suchen, wohl aber in dem Alter der Tiere: jüngere Tieren schreiten später zur Brut.

Wie ich schon früher erwähnt habe, ist das Nest schwer und mühsam zu finden. Jede Pflanze, jeder Grashalm muss behutsam mit der Hand auseinander geteilt, und in dieser Weise Schritt für Schritt genau abgesucht werden, wenn die Excursion von Erfolg begleitet sein soll. Nur in den äusserst seltenen Fällen kommt es vor, dass der Vogel, wenn er aufgescheucht wird, aufliegt, in den meisten Fällen aber, ja fast regelmässig, streicht er vom Neste wie ein Blitz, dabei aber sehr geräuschlos ab, taucht unter das Wasser, kommt auf einer weiteren Stelle gleich wieder empor und flüchtet sich zwischen den dichten Pflanzenwuchs.

Das Nest steht auf umgeknickten Gräsern und sonstigen, bereits erwähnten Pflanzen, etwas über dem Wasser. Da das Zwergsumpfhühnchen, wie ich schon bemerkt habe, wenigstens auf diesem von mir beobachteten Gebiete, nur seichtes Wasser liebt, so richtet sich die Höhe des Nestes nach dem Wasserstande, in den meisten Fällen bis zur Kniehöhe, selten höher. Das Nest ist ein einfacher Bau und weicht von dem Neste der *Ortygometra minuta* Pall. insofern ab, als es nicht napfförmig, sondern mehr flach ist. Von letzterer fand ich viele Nester in dem Velenceer Rohrwald, und kann sagen, dass diese viel sorgfältiger und mehr körbchenartiger gebaut sind, als die der *Ortygometra pygmaea* Naum. Alle Bruchsumpfhühnchen-Nester konnte ich in ihrer Vollkommenheit mit nach Hause nehmen, die der Zwergsumpfhühnchen fielen jedoch trotz der sorgfältigsten Behandlung auseinander und wurden bis zur Unkenntlichkeit entstellt.

Das Material des Nestes besteht aus dünnen Gräsern, welche in frischem Zustande abge-

tehát sohasem száraz az anyag, a mint azt gyakran vélték. Minden fészek, a mely még üres volt, vagy csak 1–2 tojást tartalmazott, friss és szép zöld volt; természetes, hogy mikora fészekalj már teljes s a tojásokat már költi a madár, akkorra már az anyag is megszáradt s ezáltal oly színt nyert a dolog, mintha már eredetileg is száraz anyagból lett volna rakva a fészek.

Minél tovább ült már a tojásokon, annál nehezebb a fészek megtalálása, mert a nőstény ülés közben mindig húzgálja a körüle levő fűszálakat, s ezáltal úgy egyesíti ezeket, hogy végeik valóságos kúpot képeznek, mely a bejárónak használt nyíláson kívül eltakarja az egész fészket, s így teljesen óvja azt rablónépség ellen. Még a szemes barna réti kánya (*Circus æruginus* L.) se pusztítja el a törpe vizicsibe fészekalját, nem azért, mintha tán kicsinylené, hanem mivel éles szeme daczára se tudja azt fölfedezni, pedig ez a rabló az itt költő madarak tojásaiban meglehetősen nagy kárt okoz s mihelyt a legtöbb mocsári szárnyas már elvégezte a költést, a nagy bölönbika (*Botamus stellaris* L.) tojásainak elpusztítására veti magát, mit junius második felében többször konstatalhattam. Kisebb mérvben egyedül a vízi poczok árthat neki, ezt azonban csak egy esetben figyelhettem meg.

A teljes fészekalj rendszeren 8 tojást számlál, soha se találtam ennél többet s csak ritkán, mikor a tojások már meg voltak költve, egy tojással kevesebbet.

Habár tojásai hasonlítanak valamennyire a rokon Ortyg. minuta-éhoz, azért nem lehet a kettőit egykönnyen felesérelni. A mérvadó azonban nem a csekélyebb nagyság, és sötétebb színezet, mert éppen e faj tojásai nagyság, alak és színezet tekintetében sokkal inkább variálnak, mint az Ortygometra minuta L. tojásai. Feltűnő ismertető jeleinek vehetjük a finomabb foltrajzolatot és azt a sajátos fényt, mely nemesak friss állapotban van meg, hanem még a régibb dar-

brochen, d. h. mit dem Schnabel abgeknickt werden, also nie aus dürrer Material, wie das oft vermutet wurde. Alle Nester, welche noch leer waren, oder erst 1–2 Eier enthielten, waren frisch und schön grün; es ist selbstverständlich, sobald das Gelege vollzählig ist und die Eier bebrütet, dass auch das Material desselben vertrocknet und dadurch dem Neste den Anschein verleiht, als wäre es schon ursprünglich aus dürrer Material verfertigt. Je länger die Eier bebrütet werden, umso schwerer ist das Nest zu finden, da das Weibchen während des Sitzens auf den Eiern, an den um das Nest herum stehenden Gräsern fortwährend zupft, und dieselben dadurch so vereinigt, dass die Spitzen der Gräser ganz verbunden sind, und mit Ausnahme eines Eingangsloches, das ganze Nest umhüllt ist. Infolge dieser Hülle, welche eine wahre Kuppel bildet, bleiben die Eier von dem verschiedenen Raubzeug so ziemlich verschont. Selbst die Rohrweihe (*Circus æruginosus* Linn.), welche an den Eiern der dort brütenden Vögel ziemlichen Schaden anrichtet, und sich, sobald das Brutgeschäft der meisten Sumpfvögel schon beendet ist, auf das Zerstören der Eier von der grossen Rohrdommel (*Botanus stellaris* Linn.) verlegt, was ich in der zweiten Hälfte Juni in mehreren Fällen constatiren konnte, zerstört die Brut des Zwergsumpflüchchens nicht; nicht etwa, dass ihr dieselben zu gering wären, sondern weil sie das Nest desselben trotz der Schärfe ihres Auges nicht so leicht auffindet. Die einzige Wasserratte kann ihr noch einen, wenn auch nur geringen Schaden zufügen, was ich auch nur in einem Falle beobachten konnte.

Das vollzählige Gelege besteht regelmässig aus 8 Stück Eiern, nie fand ich über diese Zahl, nur selten, wenn dieselben schon bebrütet waren, ein Ei weniger.

Wenn auch die Eier eine Ähnlichkeit mit der verwandten Art *Ortygometra minuta* haben, so sind dieselben mit denen der Letzteren nicht so leicht zu verwechseln. Die geringere Grösse und dunkle Färbung ist nicht immer massgebend, eben die Eier der *Ortygometra pygmaea* variiren sowohl in der Grösse und Form, als auch in der Färbung bedeutender, als die Eier der *Ortygometra minuta* Lin. Die zartere Fleckenzeichnung und der eigentümliche Glanz, der nicht nur in frischem Zustande vorhanden, sondern selbst bei älteren Stücken bewahrt bleibt.

boknál is megmarad. Az alapszínén, mely a halványzöldtől a sötét földessárgáig variál, különböző sárgás- és vörösesbarnás kisebb-nagyobb foltok vannak, gyakran oly sűrűn, hogy majdnem elmosódnak, máskor meg oly ritkán, hogy az alapszín tisztán látható.

Egy 7-es fészekaljából kiválogatott tojás, a mely az összes eddigéig rendelkezésemre állottaktól feltűnően különbözik, zöldessárga alapszínű, szürkés lilakék foltokkal, vastagabb végén kisebb-nagyobb vörösbarna fedőfoltok és pontoeskák vannak s élénken emlékeztet a pettyes vizesibé (Gall. porzana) tipikus tojásaira.

Az érdekes tojás a hozzátartozó fészekaljjal együtt a magyar nemzeti múzeum birtokába került.

12 fészekaljából származó 12 tojás mérete:

H. (L.)	27.2	28.8	30.2	28.5	26.3	30.0	28.6	26.4	29.0	26.5	30.0	25.0 mm.
Sz. (Br.)	20.0	21.0	21.0	19.0	18.5	20.3	20.0	19.7	20.8	18.0	21.0	19.5 "

A frissen kikelt fiókák egész fekete, gyapjúszerű tollazatot viselnek, lábuk feketésszürke-esőriük szarubarna, vége előtt kis fehér emelkedéssel. Alig hogy megszáradt a tollazatuk, már képesek a fészek ellagytására, ha ember közeledik az öregek példájára a sűrű növényzet közé menekülnek. Csak nagy fáradsággal tudtam ugyanazon a napon kikelt 6 fióka közül kettőt megkapni. Hogy ugyanezen a napon keltek ki, azt a fészekben levő még megmaradt, már teljesen feltört két tojásból következtetem. Legnagyobb gondozással se sikerült azonban a két gyenge teremtet életben tartanom. Sokkal könnyebb az öregem befogott példányokat megtartani, melyek tulajdonosuknak, keesességük és kedvességük folytán sok örömet szereznek. Igen könnyen veszik fel a táplálékot; különösen a lisztkukac és hangvatozás, melyekkel két befogott vízi esibét tartottam, kitűnően pótolják természetes táplálékukat.

Azt, hogy éjjel sokkal élénkebb életet folytatnak, mint nappal, bizonyítják a fogságban tartott példányok is.

können als auffallendes Kennzeichen für diese Art gehalten werden. Auf dem Grundton, welcher von Blassgrünlichem bis ins Dunkellehmgelbe spielt, stehen verschiedene gelb- und rötlichbraune kleinere und grössere Flecken, oft so dicht, dass sie fast ineinander verschwimmen, zuweilen auch nur spärlich, dass die Grundfarbe deutlich zum Vorschein kommt.

Ein auserlesenes Ei aus einem 7-er Gelege, welches von allen mir bis jetzt zur Verfügung gestandenen Eiern auffallend abweicht, ist auf grünlichgelbem Grunde mit violettgrauen Schalenflecken und dem dicken Ende zu mit kleineren und grösseren rötlichbraunen Oberflecken und Pünktchen gezeichnet. Dieses Ei erinnert lebhaft an den typischen Charakter des getüpfelten Sumpfhuhns (Gall. porzana). Das interessante Ei ging mit sammt den dazu gehörigen Gelege in den Besitz des ungarischen Nationalmuseums über.

Masse von 12 Eiern aus ebenso vielen Gelegen:

Die frisch ausgefallenen Jungen tragen ein ganz schwarzes wolliges Gefieder, der Fuss ist schwärzlich grau, der Schnabel hornfarben, vor der Spitze mit einer kleinen weissen Erhöhung versehen. Kaum ist das Gefieder abgetrocknet, so sind sie im Stande, beim Herannahen des Menschen das Nest zu verlassen, und nach Art der Alten Schutz in dem dichten Pflanzenwuchs zu suchen. Nur mit Mühe gelang es mir von 6 Stück an demselben Tage ausgefallenen Jungen 2 Stück zu erhaschen. Dass diese am gleichen Tage ausgefallen waren, urteile ich aus den restlichen, im Neste liegenden 2 Eiern, welche schon ganz aufgepickt waren. Trotz grösster Sorgfalt gelang es mir nicht, diese zarten Geschöpfe am Leben zu erhalten. Viel leichter sind alte eingefangene Tiere fortzubringen, welche dem Besitzer durch ihren Reiz und ihre Anmut viel Vergnügen bereiten. Sie gehen sehr leicht ans Futter; besonders Mehlwurmkäferlarven und Ameisenpuppen, mit welchen ich zwei eingefangene Hühnchen gefüttert habe, bieten ihnen vortrefflichen Ersatz für ihre im Freien dienende Nahrung.

Dass es Geschöpfe sind, welche bei Nacht ein viel regeres Leben führen als bei Tage, beweisen

Mihelyt alkonyodik, nyugtalanokdni kezdnek, hallatják hangjukat, melyet jól megnevelsített nyelvünknek gyors egymásutánban következő csettentésével eléggé utánozhatunk, és különböző intervallumokban szinte hajnalhasadtáig ismétlik ezt a hívásukat.

Habár e madarat az idén csak május 2-án láttam a fészkelési helynél, érkezését 1894—1897-től terjedő megfigyeléseim alapján mégis április közepére tehetem.

Hogy szerény megfigyeléseim képének keretét is adjak, a következőkben felsorolom azokat a fajokat is, melyeket évek során át az említett mocsarakban és azok környékén az Ortyg. pyg. Naum. mellett mint fészkelőket megfigyeltem:

Circus aeruginosus, *Otus brachyotus*, *Pratincola rubicola*, *Acrocephalus phragmitis*, *turdoides*, *Saxicola oenanthe*, *Budytes flavus*, *Emberiza schoeniclus*, *Alauda arvensis*, *cristata*, *Perdix cinerea*, *Coturnix communis*, *Otis tarda*, *Oedinenus crepitans*, *Vanellus cristatus*, *Aegialites cantianus*, *Glareola pratineola*, *Ardea cinerea*, *Botaurus stellaris*, *Ciconia alba*, *Limosa melanura*, *Totanus stagnatilis*, *calidris*, *Recurvirostra avocetta*, *Himantopus autumnalis*, *Machetes pugnax*, *Gallinago scolopaeina*, *Ortygometra crex*, *porzana*, *minuta*, *Gallinula chloropus*, *Fulica atra*, *Podiceps nigricollis*, *minor*, *Anas ferina*, *clypeata*, *strepera*, *circia*, *erecca*, *boschas*, *acuta*, *nyroca*, *Anser cinereus*, *Larus ridibundus*, *Sterna fluviatilis*, *fissipes*, *leucoptera*.

Jegyzetek

az 1897. évi tavaszi madárvonuláshoz.

BUDA ÁDÁM-TÓL.

Igen régen vágyakoztam földünknek valamely tengerekentúli részével is megismerkedni, mely hő vágyam végre valahára némileg teljesülni látszik.

Miután ezen utazásomban több vándormadarunkkal találkoztam, azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha jegyzeteimet itt előadom.

auch die in Gefangenschaft gehaltenen Exemplare. Sobald die Dämmerung eintritt, werden sie unruhig, lassen dabei ihre Stimme, welche man durch ein rasches, hintereinander folgendes Schnalzen der gut befeuchteten Zunge so ziemlich nachahmen kann, hören, und wiederholen diesen Ruf in verschiedenen Intervallen bereits bis zum Morgengrauen.

Obwohl ich das Zwergsumpflühnehen heuer erst den 2. Mai am Brutplatz beobachtete, kann ich die Ankunft auf Grund meiner Beobachtungen vom Jahre 1894—97 auf die Mitte April bezeichnen.

Um dem Bilde meiner bescheidenen Beobachtung auch einen Rahmen zu verleihen, sei es mir gestattet im Nachstehenden auch die Arten zu nennen, welche ich, ausser der *Ortygometra pygmaea* Naum. im Laufe der Jahre in und neben den erwähnten Sümpfen brütend angetroffen habe:

Circus aeruginosus, *Otus brachyotus*, *Pratincola rubicola*, *Acrocephalus phragmitis*, *turdoides*, *Saxicola oenanthe*, *Budytes flavus*, *Emberiza schoeniclus*, *Alauda arvensis*, *cristata*, *Perdix cinerea*, *Coturnix communis*, *Otis tarda*, *Oedinenus crepitans*, *Vanellus cristatus*, *Aegialites cantianus*, *Glareola pratineola*, *Ardea cinerea*, *Botaurus stellaris*, *Ciconia alba*, *Limosa melanura*, *Totanus stagnatilis*, *calidris*, *Recurvirostra avocetta*, *Himantopus autumnalis*, *Machetes pugnax*, *Gallinago scolopaeina*, *Ortygometra crex*, *porzana*, *minuta*, *Gallinula chloropus*, *Fulica atra*, *Podiceps nigricollis*, *minor*, *Anas ferina*, *clypeata*, *strepera*, *circia*, *erecca*, *boschas*, *acuta*, *nyroca*, *Anser cinereus*, *Larus ridibundus*, *Sterna fluviatilis*, *fissipes*, *leucoptera*.

Anmerkungen

zum Frühlingszuge der Vögel im Jahre 1897.

VON ADAM VON BUDA.

Schon lange hatte ich das sehnlichste Verlangen, einen überseeischen Teil unserer Erde zu besuchen. Dieser Wunsch ging endlich, wenigstens teilweise in Erfüllung. Nachdem ich während dieser Reise auch auf einige unserer Zugvögel stieß denke ich, es sei nicht ohne Interesse, wenn ich meine Beobachtungen hier vortrage.